

Venskab, kammeratskab og erotik.

Venskab har mange betydninger, hvilket allerede blev fremhævet af Aristoteles, som skelnede mellem venskab baseret på dyd og venskab baseret på nytteværdi. Det første var det ægte venskab.

De 4 mest almindelige betydninger af venskab har ikke meget med betydningen "en rigtig ven" at gøre:

- 1) Første betydning er bekendtskabet. Størstedelen af de mennesker vi regner som vores venner, er i virkeligheden kun bekendte. Der er ikke tale om et dybt fortrolighedsforhold, og vi røber ikke vores inderste bekymringer og længsler for dem. Forholdet er ofte mere præget af misundelse og rivalisering, og den hjertelige omgangstone dækker undertiden over skjulte konflikter og dyb ambivalens.
- 2) Kollektiv solidaritet udtrykker f.eks. de mange, der står på vores side i en krig, en sekt, et parti eller en menighed. De kristne omtaler hinanden som brødre eller venner, men der er tale om kollektiv samhørighed ikke personlige bånd.
- 3) Kolleger og forretningsforbindelser. Disse er baseret på sociale tilhørsforhold, samfundsroller. De er lidet følelsesbetonede og varer så længe den nytteværdi, der skal værnes om består.
- 4) Sympati og venskabelighed er kategorien af mennesker, vi finder sympatiske og måske beundrer. Også her er der dog tale om flygtige følelser og et overfladisk indtryk.

Ægte venskab er ikke hierarkisk, som et forhold mellem direktør og ansat, eller far og søn, men et forhold mellem ligemænd.

Hvordan skal vi definere venskab? Reisman har i sin bog venskabets anatomi, efter en gennemgang af hele den omfattende litteratur, fremkommet med følgende definition:

"En ven er én, der finder behag i og ønsker at glæde et andet menneske og mener sine følelser gengældt". Definitionen har dog en fejl, idet den er for generisk, dvs. for uafvendelig, idet en mor også ønsker at glæde sit barn og mener sine følelser gengældt, og det samme gælder om den forelskede og to ægtefæller, som elsker hinanden eller om søskende. Reismans definition går på kærlighed i almindelighed. Som Thomas af Aquin skrev. "At elske er at ønske at gøre den anden lykkelig".

Det virkelige problem, som næsten aldrig tages op, er, hvordan skelner man venskab fra andre former for kærlighed mellem mennesker. Hvori adskiller venskab sig for eksempel fra forelskelse? Nietzsche søgte en faderskikkelse i Wagner; er det venskab? Der findes også mange ambivalente venskaber, hvor parterne søger at dominere hinanden; er det venskab? Kan man manipulere en ven, eller er venskabets kærlighed en særlig type?

For at analysere venskabets særlige natur kan det være nyttigt at stille det op over for en kærlighedsform, det ofte sammenblandes med, nemlig forelskelsen.

Forelskelsen har en helt klar start, og dens udgangspunkt er udbrudsstadiet, som virker som et lynnedslag og en åbenbaring. Venskabet bliver derimod ikke til ved nogen indledende éngangsåbenbaring men gennem en række møder og flere på hinanden følgende uddybninger.

En anden forskel er, at forelskelse ikke kan gradinddeles i nogen ægte eller mindre ægte forelskelse. Man er ikke enten stormende, meget eller en lille smule forelsket. At sige "jeg er forelsket" er at sige alt, hvad der er at sige om den ting. Forelskelse følger loven om alt eller intet. Venskaber har derimod talrige former og grader.

Forelskelse er passion. Det tyske ord for lidenskab er Leidenschaft, som vi også kender som lidenskab på dansk. Leiden betyder at lide, og i passion er der faktisk også altid en stor portion lidelse. Forelskelse er ekstase, men også smerte. Venskabet afskyr smerte og undgår det, og hvis ikke venner har det godt sammen, er de tilbøjelige til at gå fra hinanden.

Man kan også sagtens forelske sig i én, der ikke gengælder ens følelser, uden af ens forelskelse af den grund ophører. Forelskelse opstår som en ensidig følelse, der søger gensidighed. Man bliver ikke ved med at være ven med én, som ikke er ven med mig.

I forelskelsessituationen koster det altid forfærdelig anstrengelser at forlade den elskede. For at gøre mig fri af en ikke gengældt forelskelse må jeg gøre vold på mig selv, hade den anden. Og mit had til den anden er samtidig lidelse, den grusomst tænkelige lidelse. I et venskab er der derimod ikke plads til had. Hader jeg en ven, er jeg ikke mer hans ven, vores venskab er forbi.

I forelskelsen er den elskede "transfigureret" (væsensforvandlet). Han eller hun er sig selv og noget mere end sig selv. En dobbelthed, en guddom som inkorporerer alt, hvad der er muligt her i verden, alt det, jeg projicerer ind i ham eller hende. Forelskelsen rækker ud over os selv. En ven er derimod ikke transfigureret. Af min ven forventer jeg, han deler det billede, jeg har af mig selv eller i det mindste ikke fjerner sig for langt fra det. Selv om hans vurdering af mig er positiv, må den ikke være overdreven, for så smager den af tilbedelse, og er den for negativ, yder han mig ikke retfærdighed. To venners billeder af hinanden må altså stemme ret nøje overens med selvopfattelserne og dog ikke være identiske, for så var der jo ikke noget at opdage. Man forventer af en ven, at han ikke misforstår mig, for så er det forbi mellem dem.

Vi kan sagtens vedblive at være forelskede i et menneske, om hvem vi ikke ved, om hvorvidt vedkommende har elsket os eller blot holdt os for nar. Forelskelsen manifesterer sig netop i denne trang til at blive ved med at spørge sig selv det spørgsmål, som kun tilstedeværelsen af den elskede, der siger ja, kan besvare. Selv utallige år efter river vi blade af margueritten. Venskab kan derimod ikke være uengældt i evighed.

Vi kan både hade og være forelskede i den samme person, hvilket er en grusom lidelse. Dette er det uretfærdige ved kærligheden, som ikke kender til fortjeneste og fejl, som ikke belønner de gode og straffer de onde. Kærligheden er sublim og ussel,

heroisk og stupid, men aldrig retfærdig. Retfærdighedens regi er ikke kærlighedens, men venskabet.

Hvordan opstår venskab? Mange tror, at det tager udgangspunkt i et overfladisk bekendtskab, men venskaber opstår ikke umærkeligt, skridt for skridt, af et hvilket som helst bekendtskab. Vi bliver ikke venner med dem, som vi er mest i kontakt med. Man kan have bedste forhold til kollegaer og naboer et helt langt liv uden at have en eneste ven blandt dem. Til gengæld kan vi udmærket betragte et menneske, vi kun har set nogle få gange, og som bor langt væk, som vores ven. Venskaber opstår ikke umærkeligt skridt for skridt af et hvilket som helst bekendtskab, de opstår pludseligt og uden glidende overgange. Vi føler os beslægtede og på bølgelængde, og hvis vi har kendt vedkommende i længere tid, og venskab pludselig opstår, er det som om, vi lige pludselig ser ham på en ny måde, og denne oplevelse vil vi betegne "mødet". Mødet er altid uventet og en slags åbenbaring. Med det overvejende flertal af vores bekendte tager vi aldrig dette første skridt af venskabet vej. Venskabet stiftes gennem en række af disse intense møder, som hver for sig genoptager det foregående. Hvert eneste møde er noget for sig og afdækker en ny vej, åbner nye perspektiver. Hvis et venskab er ægte, vil det ske utallige gange. Et venskab er et filigran af møder. Mødet med en ny person kan ikke planlægges eller kunstigt skabes. Mødet er en lykkens stund, og lykke er ikke noget, vi selv kan lave, men noget som dukker op som et lyn fra en klar himmel. Den anden skal helst være lidt anderledes, for under mødet har dette værdi ved netop at skænke os et nyt perspektiv. Vi ville ikke af os selv have set tingene fra den synsvinkel. Det nye perspektiv repræsenterer i øvrigt en bekræftelse af, at den mening, vi selv har dannet os, er rigtig. Begge hjælper på denne måde den anden til at se, hvad der er væsentligt for ham. Mødet består ikke i, at vi erkender en identitet eller lighed. Det er snarere en opdagelse af, at den anden kompletterer os, og vi ham. Under et møde lykkes det to forskellige mennesker at betragte samme realitet på samme måde. Den anden er ikke sammen med os, fordi han ser sin fordel i det, af beregning, men fordi det er hans natur at være der, fordi han må den vej. Mødet er to livsbanners, to skæbners sammenfald.

Mødet er et intenst løstrevet nu og vi ønsker ikke at trække det ud i det uendelige. Hvad der sker i de mellemliggende perioder tæller ikke. Dette er derimod ikke tilfældet med den forelskede. Men den sympati, et møde har affødt, projiceres ud i fremtiden og bliver en væsentlig del af den, idet den gerne vil finde sit ven der igen, ligesom den også altid udgør en forpligtigelse, et løfte, et på gensyn. Intet forhold af betydning er tidsbegrænset og derfor indgås venskabet for evigt, dets plan er at overvinde tiden.

Mødet er vigtigt, fordi der oplever vi øjeblikkets autenticitet og øjner en mening. Mødet er nuet, hvor der kommer orden i det mangfoldige, i det kaotiske. Autenticitetsfølelsen behøver ikke at blive retfærdiggjort og svarer til entropiens bortfald. Det der kan sammenfattes i det evige spørgsmål, hvor kommer vi fra, hvor er vi nu, og hvor skal vi hen, hjælper vores ven os på vej med, og derfor er mødet med den sande ven en åbenbaring. Venskabet er ikke et lærer-elevforhold, og en vens åbenbaring er ikke nogen belæring, højst en beundring. Imidlertid kan en

ven sagtens forvandle en selv og ens livsindhold. Venskabet er en kommen i fællesskab frem til samme konklusion fra to forskellige synsvinkler. En konvergens i sandhedsoplevelsen.

At værdsætte os vil sige at vælge den side af os, vi selv genkender som os. At tale med min ven giver mig kendskab til, hvem jeg virkelig er. Jeg lærer mig selv at kende ved at lære min ven at kende. De fleste bekendtskaber er enten forbundet med enten misundelse eller afstandtagen. Når en anden taler, identificerer vi os enten med ham, ønsker at være som han, eller erkender, hvor stor forskel der er på den talende og os - og er ligeglade. Er det en ven, det drejer sig om, er vi derimod interesserede – uden at være misundelige. Igennem vennen opdager vi vores egen særlighed. Det er ikke blot ligheden mellem to venner, som er specielle men også det, at de er anderledes. At lære vil sige at konfrontere, sammenligne, sondre. En vens erfaringer kan vise os andre væremåder, der kan få os til at ønske at forandre os. Ikke for at blive magen til ham og dermed fornægte os selv. Men netop at være os selv. En vens erfaringer er de eneste, vi kan lære noget af. I almindelighed er det ikke muligt at videregive erfaringer, da det vi er ude for er noget helt enestående. Andres erfaringer har derfor ikke nogen værdi for os. Vi kan dårligt nok lære af egne erfaringer. Vi bliver ved med at begå samme fejl og kaster os ud i samme håbløse situationer og gentager samme spil igen og igen. Når vi tænker på vores fortid, forvansker vi minderne, laver om på tingene, gør det hele bedre eller værre end det var. Vore minder er et sammenvæv af ønskedrømme og hævnakter, en iscenesættelse. Med venner opfører vi os derimod ikke sådan. Vi stiller os ikke an, men er oprigtige.

Venskab er det bundfald, der dannes af de vellykkede møder.

Venskaber sætter ikke hinanden på prøve, som elskende gør det i et kærlighedsforhold. Kærlighed kan være der eller ikke, kan være en fortærende lidenskab eller ren indbildning, en total omvæltning af hele ens liv eller en kortvarig forblindelse. Den kan hurtigt slå om i had, og derfor må den afprøves. Derfor testes kærlighedens kraft i ægthedsprøverne og gensidighedsprøverne. At afprøve hinanden i et venskab virker ødelæggende. Et venskab kan dog også komme ud for kriser, og der kan opstå skuffelser. Krisen kan kun overvindes gennem et møde med afklaring til følge.

Når man møder en ven, er det efter års adskillelse altid, som om det kun er et øjeblik siden, man tog afsked med hinanden sidst. Dette er et mærkeligt fænomen og kan ikke sammenlignes med noget andet. Møder vi en fra den nærmeste familie, er vores spørgsmål et forsøg på at stoppe et hul i tidsvævet, men to venner som ikke har set hinanden i flere år spørger ikke hinanden om noget som helst. Diametralt modsat venskabets tid er forelskelsens tid, idet selv efter en ganske kort adskillelse vil de vide alt om, hvad den anden har lavet. Forelskelsen er timelig, venskabet evigt.

Forelskelsens udbrudsstadiet er en slags dommedag, hvor alt det der var ulykkeligt destrueres og fordømmes, og portene til en urolig, usandsynlig lykkeperiode ligger foran os. To venner mødes derimod ikke for at skabe en ny kollektiv enhed, der fører ud over dem selv. De skal ikke lave om på hinanden. De følger hver deres livsbane,

hver deres personlige skæbne. Hver af dem søger sin lykke, sin kærlighed. Vennen hjælper til, er ikke målet. Forelskede er bekymrede, ængstelige for deres fremtid. Venner uanfægtede. Fortid og fremtid stikker kun hovedet frem i venskab, når der er krise. En krise kan få et venskabsforhold til at minde om en forelskelse. Der kommer den samme uro frem. Men hvor den kan vare i mange år i en forelskelse, er den i et venskab kun et moment, men smerten og savnet af en ven kan vare evigt. Venskabet kræver hurtig dom i modsætning til forelskelsen, og almindeligvis frikender, tilgiver venskabet. Hvis tilgivelsen ikke er definitiv, er der gået skår i venskabet. Tvivl forgifter et venskab. Mennesket er gjort af moralsk stof, og er tilliden først gået i stykker, er den gået fortabt for evig tid. Kendelsen er altid inappellabel, idet alt essentielt er uafvendeligt, mens i forelskelse kan alle beslutninger tilbagekaldes. Lidenskab er uafvendelig. Venskab og forelskelse har deres essens hvert sit sted. Forelskelsen har sin i lidenskaben – der lides, ligger under for noget. Venskabet i bedømmelsen og påskønnelsen.

Venskab er en form for kærlighed, men hvordan adskiller den sig fra andre former for kærlighed? Venskab adskiller sig fra andre erosformer ved at udvælge sit objekt fra moralske kriterier og optræde moralsk over for det. Venskab er den etiske erosform. Man kan derfor ikke vinde ægte venner, for en ægte ven vil den andens frihed; en mor ønsker også hendes barn skal have sin frihed, men af frygt for at miste det er hun parat til at manipulere med dets vilje. To venner mødes på lige fod og skal ikke opdrage på hinanden. I forelskelsen prøver man at gøre sig til herre over sin elskede, fordi man gerne vil være helt sikker på at blive genelsket. Den forelskede kunne godt tænke sig at få sin elskede til at drikke en kærlighedsdrik, som virker som et elskovsfilter, men gjorde han det, ville han bagefter blive drevet til vanvid over ikke at vide, om han virkelig er elsket, eller om det bare er filteret, der virker, som det skal. Alligevel går altid den forelskede på jagt efter denne drik, som ved at stabilisere den elskedes svar dræber kærligheden. En ven søger ikke en venskabsdrik, og vi kunne ikke et øjeblik drømme om at prøve at gøre en ven til slave af os. I ingen anden form for kærlighed findes der en så stor respekt for den andens frihed som netop i venskab. Vi søger ikke bevæggrunde for, at en ven gør noget for os. I forelskelsen anstrenger vi os som gale for at tyde partnerens opførsel. Dette skyldes, at den vi er forelsket i har en forfærdelig magt over os: hele vores lykke afhænger af dette ene menneske. At være forelsket er det samme som skiftevis at overgive sig til og kæmpe imod en magt, der rækker ud over vores viljes grænser.

Vi er uhyre krævende over for vores venner på det moralske plan. Langt mere end over for nogen andre, mens vi kan hade den vi er forelsket i. Dette had og vores kærlighed bor i os på en gang, men på to forskellige planer. I forelskelsen glemmer vi fortrænger vi og tilgiver i forelskelsens ekstase, i venskabet slår hadet skår, og skaden lader sig ikke udbedre. Venskabet er det sociale domæne, hvor folk opfører sig mest korrekt over for hinanden, mere korrekt end over for fremmede. Den hengivenhed vi nærer for en ven, får os ikke til at se noget i ham, som ikke er der, i modsætning til den forelskede, vi overvurderer ham ikke, men ser ham retfærdigt. Ens ven er med andre ord den, der yder én retfærdighed. Venner værdsætter en egenskab ved én, som ingen anden har tillagt værdi, agter en for noget de andre måske foragter, og yder én retfærdighed i en dybere forstand. Vennen står på din side og kæmper sammen med dig og hævner dig om nødvendigt. Vennen ser hvem

vi er og hjælper os til at være den, vi er. De andre er ligeglade. Det uselviske i venskabet og det sublime er, at vennen også anerkender og værdsætter træk ved os, de ikke direkte kan bruge til noget.

Kan man være ven med et ondt menneske, vel vidende at han er det? I forelskelsen kan det sagtens lade sig gøre. Vi forelsker os helt uden hensyn til de dyder, den elskede måtte have. Venskab er mere krævende. Når vi er forelskede, prøver vi at leve op til det idealbillede, vores elskede har dannet sig af os. I et venskabsforhold er det især det moralske billede, der betyder noget. Der findes den type mennesker, som skjuler deres svage side, deres gemenhed for at tage sig bedst muligt ud, og som sammen med vennen finder alle deres gode sider frem. Vennen vil altid kunne sige, at over for mig har han altid optrådt korrekt og er derfor også en ægte ven. Den ven som altid har skjult sine uheldige sider for os, men aldrig har bedt os om at være med til noget galt, overholder venskabets etik. Dette sande venskab har dog et svagt punkt, idet en af de to må skjule noget, og kan ikke være oprigtig, ikke betro sig, ikke fortælle noget vigtigt om sit liv og sin karakter. At være venner er at få et mere og mere dybtgående kendskab til hinanden. Kærlighed er derimod forenelig med fortielse og være tillukket. Der findes mænd og kvinder, som aldrig ville kunne acceptere et seksuelt bedrag fra deres ægtefælles eller partners side, hvor meget de end elsker vedkommende og er genelsket. I sådanne tilfælde tier den anden frem for at sætte det, der er væsentligt på spil. Men kun fordi han eller hun anser det skete for en betydningsløs affære, noget marginalt, der ikke berører forholdets essens. Shakespeare siger med Jago i Othello: "der er millioner som hver nat sover i en andens seng", "o, det er helvedes spøg og satans morskab, at kysse i sin egen seng en luder og tro at hun er kysk." Othello siger: "når den bestjålne ikke savner noget, røb intet, så har ingen stjålet fra ham." Othello siger også: "O ægteskabs forbandelse, at vi kan eje disse fine væsner, men ikke deres drift."

Den kendsgerning, at der er så markant en etisk komponent i venskabet, gør udsagnet, "vis mig dine venner, og jeg skal sige dig, hvem du er", sandt. Vennekredsen er et objektivt portræt af et menneskes moral. Den viser hvor meget intelligens betyder for ham, samt hans kreativitet og tolerance. Den intrigante omgiver sig til syvende og sidst med intrigante mennesker. Hvad det ægte venskab angår, findes der sandsynligvis ikke noget andet forhold, hvor virkeligheden hele tiden må ligge så tæt op ad idealet.

Venskab er også forkærlighed. At være et menneskes ven vil også altid sige at være mere elsket end, foretrukket frem for nogle. Venskab repræsenterer krav om individuel opmærksomhed. Kristendom fortæller os, at vi har pligt til at elske vores næste. I såfald er kærlighed ikke mere nogen spontan tilbøjelighed, en lidenskab, men et etisk imperativ, en viljesakt. Men kan vi overhovedet pålægge os selv at elske, eller føle sympati for et andet menneske? Nej, vi kan ikke tvinge kærlighed. Etik har for Kant heller ikke noget med venskab at gøre, men en moralsk handling gøres af ren og skær pligt. Men således mister vi også den spontane glæde ved at gøre godt. Men for at fungere tilfredsstillende i samfundsmæssig henseende er der intet behov for altruisme, det er alt nok at udføre sine arbejdsmæssige og sociale forpligtelser korrekt. Hvis ikke vi havde udformet en upersonlig etik, som stiller krav om total uvildighed, ville vi aldrig have skabt retfærdige institutioner, som behandler

alle ens. For at overvinde venskabet, familiens, slægtens særbehandling skal der nemlig en etik til, som fordømmer alt, hvad der er baseret på følelse, og fastslår, at vi har samme forpligtelser over for alle og enhver. Kun ved at tilsidesætte personlig sympati og tilbøjelighed handler funktionæren bag skranken, lægen på hospitalet og dommeren i retssalen moralsk korrekt. Det moderne administrationssystem upartiskhed er direkte affødt af Kants etik. Vi har fået et retfærdigere samfund, fordi samfundet har skabt upersonlige institutioner. Den moderne verden er affødt af, at etikken er blevet adskilt fra følelserne – altruistiske såvel som egoistiske. Men kun kærlighed gør livet værd at leve, og venskabet har derfor mening i et sådant samfund. Vi kan ikke klare os foruden. Men venskabet må også respektere ligeretsprincippet; jeg kan ikke bede min ven om at handle mod uvildighedsprincippet til ære for mig. Jeg kan ikke bede vennen, hvis han er læge om at forsømme sine andre patienter til fordel for mig, jeg kan ikke udsætte ham for den tort.

Man kappes om kærlighed og erotik, men ikke venskab.

Vi lægger meget stor vægt på vores vens vurdering, og vennen forstår at værdsætte visse lidet iøjnefaldende fortrin ved os.

Man kan kun være venner, hvis man mødes som to uafhængige suveræner med lige stort værd, i så fald spiller økonomiske forhold, social status og alder ingen rolle. Det kræver dog en udligningsmanøvre, som kan svigte, hvor tilværelsen har favoriseret den ene af parterne kraftigt, og den anden bliver misundelig. Generelt har venskab dog held til at overvinde mange uligheder. Despoter har ingen venner og frygter venskabet, som var det et komplott vendt mod ham. Venskabet er demokratisk.

Sandt venskab består ikke i, at man, i vanskeligheder, har brug for hinanden. Venskab er uforeneligt med behov i større udstrækning. Hvis en ven er indflydelsesrig, er det bedst, at jeg ser at få bragt mig selv i den situation ikke at have behov for hans hjælp, men at bede en ven om noget, er ikke noget problem. Det er lige så naturligt som at tilbyde, at give. At bede en arbejdsgiver om lønforhøjelse kan være ydmygende, idet vi dermed forøger den andens magt over os, giver os ham i vold. Kunden har også magt, og dem vi elsker, har vi magt over. Magt til at lade dem lide, hvis ikke de gør eller giver os, hvad vi beder om. En ven har ingen magt, og det er ikke en ydmygelse at bede om noget, idet vi ikke forøger nogen magt hos ham.

Sociale relationer kan ofte beskrives i tre faser.

- 1) Udbrudsstadiet som er varm, passioneret og med stor tiltrækningskraft, men også ustabil. To personer, som er forelskede, ser sig selv i denne fase i et helt nyt lys, både hvad angår deres verden, deres fortid og fremtid. Udbrudsstadiet er en genfødsel, en ny start. De to individer er i en hvis forstand besatte.
- 2) Den etablerede eller institutionelle fase. Hvert skridt repræsenterer et valg, man har foretaget, en viljesakt. Institutionen er alt, hvad der er blevet ønsket, fastholdt og realiseret af det, som skimtedes i udbrudsstadiet. Gløden er imidlertid væk, og fasen er mere stiv og dogmatisk. Samme par udgør nu et fasttømret par, men har ikke mere den begejstring, som kendetegnede dem. Tvivlen og pinen er dog også væk men ligeså ekstasen. I udbrudsstadiet virkede alt muligt; men alt var ikke muligt.

- 3) Trivialtilstanden indtræffer som følge af institutionens svækkelse eller opløsning. Den er kendetegnet ved lav solidaritetsfølelse og utilitaristisk-pragmatiske relationer mellem parterne. Ægtefællerne er nu trætte og fører en tilværelse styret mere af vaner end af lidenskab, mere af den bekvemmelighed samlivet bereder begge parter end af dyb kærlighed.

Faserne går også igen i grupperne, f.eks. i en religiøs gruppe. Samtlige kristne grupper har deres udspring i en oplevelse af at kunne virkeliggøre evangeliets sande budskab bare lidt mere tilbundsående end hidtil forsøgt. De er præget af broderskab, spontan kommunisme, glade mennesker. De ser tilbage på fortiden som på en mørkets og fejltagelsens epoke. En bevægelse udspringer af verden for at modsætte sig verden. Dens medlemmer føler sig som frelsere og udvalgte. I næste fase bliver samme religiøse gruppe siden hen en sekt og opstiller regler. De kalder sig stadig brødre, men oprindelsesfasens spontane kommunisme er forsvundet. Sekten har pålagt sig visse normer. Gruppen har også en tredje fase: trivialtilstandens. Sekten eksisterer her som en ren vanestruktur. Ingen lader sig mere omvende til den. Medlemmerne er mennesker, der er blevet født i dens kreds, som går i kirke, fordi forældrene gjorde det. Det, der engang stod for glødende kærlighed, er blevet et rituellet udtryk.

Men hvad med venskabet, kan det også kategoriseres i disse faser? Litteraturen vrimler med eksempler på to nære venner, der er parate til at gå i døden for hinanden. Damon og Phintias, Castor og Pollux, Patroklos og Achilleus, Orestes og Philades, Euryalus og Nisus. Ikke desto mindre er disse uadskillelige monogame vennepar meget sjældne. Venskabet er ikke noget kollektivt på linje med et par eller en gruppe, og har derfor ikke disse faser. Venskabet er et strengt personligt forhold, en forkærlighed. Det er derfor absurd at tro, at forestille sig, at man kan erstatte partiets, sektens, menighedens solidaritet med venskab, og ligeså kan det ikke erstatte forelskelsen, men med min ven kan jeg tale om forelskelsen.

Kan der være jalousi i et venskab? Alle forventer vi vores kærlige følelser, hengivenhed og opmærksomhed gengældt af vores ven. Et nyt venskab må ikke betyde, at vi negligerer det gamle. Det vil i så fald være mere rigtigt at tale om skuffelse end om jalousi. Angst for at blive ladt i stikken, svigtet, et besættende behov for at holde den anden under konstant kontrol, udvikler sig snarere inden for det etablerede samliv, inden for ægteskabet. Jalousi hører derfor ofte mere hjemme i magtens end i kærlighedens regi. Venskab tåler ikke herskere eller fangevogtere.

Når vi bliver forelskede, ved vi i begyndelsen intet om den elskedes personlighed og forhold. Vi ved, at vi elsker dette menneske, før vi ved, hvor det bor, om det har søskende, og om det er rigt eller fattigt. En hvilken som helst detalje ved den elskede er smuk. Vi går ud fra, at der kun er én ting, der virkelig interesserer ham: vores kærlighed. Vi bekymrer os ikke om hans behov. Dette ses tydeligt på den forskellige måde en ven og en forelsket giver gaver på. Den forelskede giver et eller andet, der kan gøre hans elskede endnu mere uimodståelig og smuk i hans øjne. Det første en forelsket kvinde gør er at købe nyt tøj, for at den elskede skal synes bedre om hende, og det andet er at ændre den elskedes tøjstil. Hun var forelsket i ham sådan som han var, men vil nu ikke have ham sådan længere. Med sine gaver laver hun om på ham,

for at få ham til at svare mest muligt til et ideal, hun bygger op inde i sit eget hoved. Ingen af parterne forærer i virkeligheden den anden noget, denne i forvejen synes om. Den gave man giver sin ven, bliver derimod valgt efter, hvad han vil synes om, hvad der vil kunne berige eller klæde ham ud fra *hans* kriterier. Vi ønsker ikke at gøre vennen smuk, tiltrækkende og uimodståelig i vores øjne

Den forelskede siger: "lad os bare elske hinanden, så kommer alt det øvrige nok til ekstra". Den forelskede er virkelig ikke opsat på at sætte sig i sin elskedes sted, gøre sin elskedes problemer til sine. Forelskelsens mål er ikke at opfylde den andens parts ønsker eller løse hans problemer, men derimod at grundlægge et nyt samfund. Så længe der er liv i forelskelse er modparten ukendelig. Bliver vi – selv efter års adskillelse – ved med at være forelskede i et bestemt menneske, bliver vi også ved med at være uvidende om, hvordan vedkommende virkelig var. En kærlighed som ikke langsomt blev kvalt i hverdagens trummerum, men blev kappet brutalt over, vil aldrig give os svar på, om den anden virkelig elskede os. Et forelsket menneske er aldrig sikker på sin elskedes kærlighed, hvis den elskede ikke selv omtaler den. Kun én der ikke er forelsket, kan af den andens adfærd se, om han eller hun er forelsket eller ej. Den forelskede diagnosticerer ikke. Han håber.

I den forelskedes øjne udgør den andens afslag en helt absurd grænse, en utilgivelig mangel på mod. Men år efter, når forelskelsen er helt forbi, afslører det, der dengang tog sig ud som en ubetydelig hindring, sig som det, det reelt var: en grundpille i personlighedskonstruktionen.

Det er en myte, at forelskelse, når den ender galt, fører til venskab. De to, som under deres forelskelse ikke kendte og forstod hinanden, skulle nu opdage, at de i virkeligheden har et meget dybtgående kendskab til hinanden, og at de, nu efter at have gjort sig fri af passionen, holder af hinanden som venner. Dette har normalt intet på sig. En forelskelse efterlader altid et vist nag, en vis bitterhed. Især den af de to som mener at have lidt mest under bruddet. Falleret kærlighed slår ofte over i sejlivet, grådig besiddertrang. Det voldsomme ønske om at bevare sin plads i den andens hjerte kan undertiden inspirere til storlåede heroiske handlinger eller drive et menneske med kreative evner til at skabe kunst. I det mere jævne og ikke så talentfulde menneske fører det snarere til vrede telefonopringninger og bagvaskelse. Et venskab kan først opstå, når alle disse spøgelse er manet i jorden. Kun en ny forelskelse kan gøre det af med naget. Venskab er heller ikke følgelig nogen fortsættelse af kærlighedsforholdet. Når man hører folk sige: "vi er stadig gode venner" betyder det langt oftere, at de ikke er vrede, og der ikke er nag mellem partnerne.

De gamle grækere forenede venskaber med homoseksuel erotik. Få homoseksuelle venskaber kan blive så dybe, at de giver sig fuldt og helt til vennen. Dette ses af og til i ekstremt dybe venskaber, som så efter flere år udvider en fri og frivillig forbindelse, hvor ikke kun sjælene opnår total nydelse, men også kroppene deltager i forholdet, hvori venskabet er grænseløst og fuldkomment. Dette altomfattende monogame venskab omfatter en både åndelig og legemlig sammensmeltning, som ikke er forelskelse eller et almindeligt kærlighedsforhold.

David og Sauls søn Jonathan udviklede et venskabsforhold, men Jonathan blev sandsynligvis forelsket i David, og der var nok tale om en ensidig ikke-gengældt forelskelse. De, der således vil en anden det godt, selvom deres følelser ikke gengældes, kaldes velyndere.

Venskaber stiller ikke alle lige, men differentierer. Ideologien, den karismatiske leder skærer alle over en kam, behandler alle som abstrakte størrelser, ikke som enkeltstående individer. Gruppen har en ensartet social struktur, venskabet er derimod altid uensartet. Fjenden er af samme grund gruppens fjende, ikke vennernes. Mine venner har ikke automatisk samme fjender som jeg, ligesom de heller ikke har samme venner. Inden for gruppen er alle derimod venner med alle.

Fællesoplevelser sidestilles ofte med venskab, men solidaritet fra skyttegravene eller koncentrationslejrene, skoletiden eller værnepligten kan ikke kaldes venskab. Det er ikke det, folk har måttet igennem sammen, der forbinder dem. Det er uinteressant at have et stykke liv tilfælles, hvis dette liv var passivt, tomt, betydningsløst. Det er kvaliteten af dette liv, der tæller, møderne. Den katolske kirke har altid frygtet venskabet. Ikke fordi, som mange tror, af frygt for at udvikle homoseksuelle tilbøjeligheder, men snarere fordi venner er mindre autoritetstro, mindre passive over for et ideologisk tryk. Et autentisk venskabsforhold er en slags oprør.

Man keder sig ikke i vennens selskab, fordi venskab er eventyr, opdagelsesrejse, udforskning af livets mysterier. I søgningen efter identitet og nysgerrighed, om verden og os selv, og hvad der gør os anderledes end alle andre, er den nærmeste og mest analyserede person vennen. Vennen kan man studere som en slags sig selv udefra. Han er den, der åbner et nyt og anderledes perspektiv på verden for os, den, der har set, hvad vi ikke selv har set og har udforsket og fortsat udforsker nye erfaringsområder. Ethvert ungt menneske er samtidig lidt af en filosof. En, der grubler over tilværelsens store spørgsmål, som :” Hvorfor ser tingene sådan ud?” ”Hvor er jeg på vej hen?” Venskab er identifikation og differentiation. At møde en rigtig ven er at opdage sin egen ”anderledeshed”, at se sin ensomhed og den risiko, man helt personligt løber i livet. Men venskab beroliger også. Sammen kan to venner hamle op med en hvilken som helst fare.

Noget af det mest sørgelige, der kan ske i et venskab, er adskillelse, men venskab tillader at den ene part rejser. Havde det været et forelsket par, var den ene enten blevet eller taget af sted sammen, eller de havde taget deres liv eller brudt op. Den forelskede må blive ved sin elskedes side, men venskab er at stå til tjeneste. I filmen E.T. ser Eliot hvad der gemmer sig bag det uhyrlige udseende af E.T.; aner hans venskabstræk og E.T. vælger senere at dø, frem for at komme til at gøre Eliot fortræd. En rigtig ven er med andre ord altid et væsen fra en anden planet, der gør det muligt for os at dreje af fra hverdagens vej og opdage et land, vi ellers aldrig havde fået adgang til. En ven er til enhver tid et menneske, der forstår os, ser, hvad der gemmer sig bag overfladen, og yder os retfærdighed.

Vores ven er vores medsamsvorne, som hjælper os med at tage og manipulere verden. De tidspunkter, hvor vi får nye venner på, er perioder, hvor vi er tvunget til at ændre, til at tage det vi er og beskæftiger os med op til revision. Samfundet i sin

helhed forandrer sig, og i løbet af få år undergår tænkemåder og værdinormer en forvandling. Den, der bliver ved med at tale, som han altid har gjort, bliver umulig at forstå eller i det mindste latterlig. Status kan kun opretholdes ved konstant at kæmpe. Det, vi er – vores "befinden" os, vores væren, - er resultat af en konstant ilen, konkurrencen, af en ustandselig aktivitet. Dyrene må bruge størstedelen af deres tid på at finde føde. Praktisk taget alle dyrearter er føde for én eller flere andre arter. Ikke engang territoriet er noget, der i sig selv eksisterer, også det er et produkt af en handling. Og det skal afpatuljeres og forsvares mod indtrængen udefra. Der findes ikke én afgrænset udviklingsfase i livet. Hele livet er en fremadskridende proces. Alle konfronteres vi i løbet af vort liv med det ene samfund efter det andet. Hvis noget begynder at halte, og vi begynder at kede os, er der sket en perspektivforvrængning. I virkeligheden er det os selv, der er ved at miste kontakten til det større samfund. Os selv, der trækker os ind i vor egen umiddelbare sfære, hvor tingene ikke bevæger sig. Kedsomhed er et symptom på en forringelse af vores forhold til verden omkring os og dermed til os selv. Og den forsvinder kun ved at vi vender tilbage til verden og tager udfordringen op. Det vil sige at gå på jagt efter vores identitet. Vi må igen blive en vandringsmand, der ankommer til en ukendt egn. Generobre en plads i samfundet. Det er i sådanne livsfaser, at vi møder venner. Når vi isolerer os, keder vi os nemt, og vi nedskærer vores relationer, og vores venner kommer også til at kede os.

Venskab dukker op i kampens hede. Venskab er en etisk ø i en verden uden moral præget af alles kamp mod alle. Mange oplever aldrig det ægte store venskab.

I forelskelsessituationen er erotikken af ekstraordinær karakter. Man kan også opleve en stærk erotisk dragning uden for forelskelsens regi. Ja, rent statistisk må det konstateres, at det ikke er forelskelse, men erotik der dominerer dagliglivet. En erotisk interessant person kan udmærket være blottet for andre kvaliteter. Er ikke nødvendigvis intelligent eller hæderlig. Den erotiske dragning har intet med en moralsk vurdering at gøre. Den er venskabets modpol. Mange forveksler erotisk dragning med forelskelse. Mange såkaldte forelskelser eller "vilde betagelser" er i virkeligheden kun erotiske forhold pyntet op med lidt romantik. Et erotisk begær, der støder på forhindringer, kan blive så heftigt, at det i et og alt kommer til at ligne en forelskelse – med den ene forskel, at begæret aftager i samme øjeblik, det bliver tilfredsstillet. Jo mere et forelsket par er sammen, jo større bliver deres ønske om at være det uafbrudt.

Den erotiske kærlighed har en evne til at få nok. Den foregiver lidenskab og besidder hele den lidenskabelige kærligheds vanvittige begær. Men så snart den når sit mål, aftager den, glemmer – for dog senere at melde sig igen, lige som alle driftbetonede reaktioner gør det: sult, tørst søvn. Drifterne er umættelige og præget af gentagelsestvang.

En anden forskel på erotik og forelskelse er, at erotiske dragning afviger ved at lade sig lokke af det nye, stimulere af det anderledes. Den forelskede søger stædigt den samme partner. Den erotiske besatte søger måske også nok den samme partner, men er ikke desto mindre til enhver tid parat til at skifte vedkommende ud med en anden. I et erotisk forhold har de to elskende ét mål, nemlig at berede hinanden

nydelse. Der findes højst sandsynligt ikke nogen mere umiddelbar, fuldstændig og spontan form for gensidighed end erotik. Erotikken opfatter derimod kun de erotiske egenskaber ved et menneske og søger oplevelsen, ikke personen selv.

Et erotisk forhold varer ved, så længe den erotiske nydelse bevarer sin karakter af noget særligt, af noget nyt og spændende. Finder man ikke denne nydelse hos den ene, er man nødt til at prøve hos en anden. Den erotiske oplevelse stiler mod en midlertidig sammensmeltning, en midlertidig ophævelse af deres fysiske og psykiske individualitet. Når den erotiske oplevelse er forbi, reableres de to individualiteter i deres vante form. Forelskelsens inderste kerne er udbrudsstadiet, som er præget af at man gen-forelsker sig i en uendelighed. De to elskende smelter sammen og opretter en ny enhed, et os, hvis hensigt det er at være ved og lave om på virkeligheden. Den elskede opfattes som ekstraordinær, uden at vi kender personen. Venskabetets kerne er mødet og består i at vandre af sted ad livets vej sammen, skulder ved skulder og loyalt.

Alle mennesker er tilbøjelige til at vurdere en hvilken som helst person af modsat køn de kommer i kontakt med, erotisk. Homoseksuelle naturligvis personer af samme køn. Men også det heteroseksuelle venskab hviler på et erotisk grundlag. De fortrængte eller sublimerede impulser ligger til grund for de venskabelige følelser de to nærer for hinanden. Hvis hæmningerne forsvandt og impulserne fik lov til at udvikle sig frit, ville venskabet forvandles til en erotisk dragning, det er affødt af.

Sex-jagten, det erotiske flakkeri, kan i visse perioder af livet blive ret så voldsom. I visse henseender er der tale om en form for magtbegær, i andre en slags opdagelsesrejse, en måde at gøre erfaringer på. Kvantiteten af erfaringerne ender dog med at reducere kvaliteten med at forfladige oplevelsen og til syvende og sidst at dræbe erotikken. Partnerne flyder ud i ét. Nøgne kroppe i større tal er fantastisk ens. Erotikken drukner i total ensformighed.

Erotik er spænding. Spænding mellem to begreber: individualitet og sammensmeltning. Erotikken har brug for individet for at erotikken kan ophæve det, krænke det. Erotikken har brug for uskyldrene engleansigter til obscøne handlinger; den skal have nogen til at gøre, hvad der tilsyneladende ligger dem fjernt.

En herre i aftendress er kølig, korrekt elegant. En kvinde ophøjet, fjern og uopnåelig – som en gudinde. For at øge den erotiske spænding accentuerer menneskene alt, hvad der skaber afstand mellem dem. Erotikken manifesterer sig ved så at ophæve denne afstand, ved at få staffagen af. De afmålte upåvirkelige lapse forvandler sig til nøgne vildmænd. Det erotiske møde er overtrædelse, omvæltning, udskejelser, vanhelligelse. Aftendresset er ikke blot "tilknappethed", fortrængning, men spiller på modsætningen, og alluderer til den nøgenhed det skjuler. Kvindernes gevandter ser hele tiden ud til at være lige ved at glide ned. De stiller barmen eller den bare ryg tilskue, eller giver udsyn til deres ben gennem en dristig slids. Den kvindelige forførelsesteknik er altid på én gang afvisning og invitation, tilbageholdenhed og indladende flirt. Nej og ja. Kvindens forførelsesteknik er kun et symbol på forførelsen som sådan. Den overlader til manden at spille ud, forslå, tage initiativet. I denne henseende gentager mennesket den genetisk betingede adfærd, næsten alle levende væsener lægger for dagen. Homo Sapiens accentuerer med fuldt overlæg

og kunstige midler en spænding, der allerede ligger i arten fra naturens hånd. Denne art uden hverken pels, fjerpragt eller naturlige parringsdufte har skabt en forførelsens kultur, der kan fremkalde erotisk interesse omtrent efter behag.

Hvad er forskellen på et venskabsforhold og det erotiske forhold? Den erotiske oplevelse er aldrig tilfældig, men forberedt. Der er gjort forberedelser til at opnå en ny, ekstraordinær nydelse. Hvis ikke dette sker, aftager begæret eller forsvinder måske helt til en anden. I venskabet er der derimod intet, der er forberedt. Vennerne venter sig ikke noget af deres møde. Og de bedømmer, vurderer det ikke. Hvis det viser sig ikke at blive noget særligt intenst møde, har det ikke den ringeste betydning. Det erotiske møde bliver derimod forberedt med henblik på et bestemt resultat. Det erotiske møde er en præstation fra begge sider, som må tilfredsstillende. Seksualrådgivere, sexologer og terapeuter er ved at drukne i spørgsmål om, hvad man kan gøre for at forbedre sin eller partnerens seksuelle præstation. At elske i erotisk betydning er en kunst, man kan lære og også undervise i. Der findes derimod ingen forelskelsens eller venskabs kunst. Kærlighed er ikke noget man kan lære men noget på forhånd givet, og lige så lidt kan man studere sig til venskab. Gode manerer og forførelsens kunst kan derimod læres. I erotikkens verden kender man målene og midlerne forbedrer og raffinerer man. I venskab og forelskelse mødes partnerne uden at vide, hvad det er, de vil.

Langt den overvejende del af parrenes anstrengelser med at få forelskelsen til at overgå til kærlighed er til ingen verdens nytte, ikke fordi der ikke eksisterer nogen forførelsens og erotikkens kunst, men fordi der mangler kærlighed i forholdene, og fordi kærlighed netop ikke er en kunst, der kan læres. Det er kærlighed, der knytter sammen – moderkærlighed, forelskelse, venskab. Hvis kærligheden mangler i et forhold, kan erotik, netop fordi erotik er en præstation, ikke redde det. Erotik i ren form har ikke den mindste interesse i, at noget varer ved, holder. Erotik er interesseret i ekstraordinær vellyst og intet andet. Koster den for store anstrengelser, overstiger pligten nydelsen, giver den op. Erotiske forhold kan til forskel fra venskabs- og kærlighedsforhold ophøre i løbet af et øjeblik, uden savn, uden anger, uden nag. Kærlighed fortager sig kun efter utallige frustrationer. Venskab dør ved trauma, efter svig eller stor skuffelse. Dette efterlader også smerte og bitterhed i meget lang tid. Går vi videre til næstekærlighedens heroiske ideal, viser kristendommens totusindårige historie os, med al ønskelig tydelighed, at virkeligheden meget ofte står i skarp modsætning til de proklamerede værdier. Katolicismen er præget af en himmelvid forskel mellem abstrakt forbillede og hverdagspraksis. Folk bliver samman, omfavner ømt hinanden, tilgiver igen og igen hinanden, begået uret – og fortsætter med at begå uret over for hinanden.

Erotik og venskab er to forskellige ting, men kan eksistere side om side. Venskab er derimod uforeneligt med den etablerede kærlighedsform (institutionen), som er affødt af en forelskelse. Parrets vi er et solidarisk og indbyrdes forpligtende fællesskab præget af stærk gensidig kontrol. Venskab er også kærlighed, men af en anden type, mens erotik næppe kan betragtes som kærlighed. Erotik fører ikke til stabile forhold. Erotik stiller sig derfor ikke op som noget alternativ til andre former for kærlighed, men kan kombineres med dem i de sælsomste mønstre. Hos den forelskede fremkalder erotik tilbedelse, og erotikken mister sin karakter af krænkelse og

overtrædelse fordi forelskelsen i sig selv er et brud, en revolution. Erotik i et kærlighedsforhold udsprunget af en forelskelse er straks vanskeligere. For at bevare sin egenart må erotikken her genetablere en vis distance i forhold til den ømhed, der er indbygget i kærlighedsforholdet. Erotik søger nye og voldsomme følelser, tåler dårligt hverdagsroutine. Kombinationen kærlighed-erotik går derfor mange gange i opløsning efter et stykke tid. Kærlighed aferotiserer og bliver i stedet til hengivenhed og loyalitet. En forbindelse mellem erotik og venskab lader sig endnu sværere praktisere i længere tid, da venskab afviger totalt fra erotik. I et hetero- eller homoseksuelt venskab vil der ofte være tidspunkter, hvor mødet kan udvikle sig til en erotisk oplevelse. Dette er især tilfældet i meget tætte venskaber, hvor alle grænser skal nedbrydes. Det er dog ofte mere et ønske om total afdækning og bekræftelse på samhørighed end egentlig erotisk tiltrækning. Et møde mellem to af forskelligt køn, eller homoseksuelle af samme køn har dog ofte i visse perioder en erotisk undertone, som af og til kan få forholdet til at ligne en forelskelse. Erotik og venskab kan således eksistere side om side, fordi venskabet er i stand til at leve sit eget selvstændige liv. Fordi det ikke er afhængigt af erotikken, og derfor heller ikke trues af dens løbsagthed. Erotik alene går imidlertid ikke hen og udvikler sig til et venskabsforhold. Den erotiske tiltrækning befordres af ting, der er totalt uforenelige med venskab: vulgaritet, lunefuldhed, løgn. Erotik fremkalder med andre ord ikke venskab, men venskabet er foreneligt med erotik og kan leve side om side, ligesom den kan leve side om side med kærlighed udsprunget af en oprindelig forelskelse. Erotik i et venskabsforhold vil altid kun være et vedhæng, noget uvæsentligt, som ikke har eller bør have nogen afgørende indflydelse på selve venskabets grundlag. Men er den let og utvungen kan den være en spontan gave, som kan leve, og leve længe, og berige med nærhed og forståelse. Det ægte erotiske venskab er udtryk for livskraft og glæde, blottet for beregning, generøst. Det indgår for at vokse og lade vokse. Vil ikke sidde på, styre, påvirke, lede i bestemte retninger. En ven er et menneske, der tager godt imod en og gør, hvad han kan for at glæde én. Hvad enten man er ventet eller kommer uanmeldt. Vennen holder af hinanden både i ord og gerning.

Hverdagen er domineret af magt og overgreb. På virksomheden føler mange overordnede en bittersød fryd ved at hævde deres magt over for de underordnede. Forholdet kollegerne imellem er præget af rivalisering og spidse albuer. Hele stillingssystemets er bygget op som en trinvis oprykning ad prestigens og magtens stige. I parforhold er der også en evig subtil kamp, hvorunder hver af parterne prøver at hævde sig på den andens bekostning, nedgør den anden, fylder ham/hende med skyldfølelse. Ind imellem må man spørge sig selv, hvad der knytter visse par sammen: kærlighed eller hævnthørst. Inden for familien oplever man også ofte, at ens glæde over et eller andet spoler af en henkastet bemærkning, som ved første øjekast tager sig ud som en tilfældighed, men ikke desto mindre ligger en skjult hensigt bag. Bemærkningen falder med vilje for at spolere glæden, for at såre. Det er denne nedrige verden, venskabet befrier os fra. En ven vil heller aldrig tale nedsættende om os. Hvis andre taler ned om én, vil han enten tilbagevise sladder eller gå sin vej. Venner er storsindede over for hinanden, noble. Venskabet er et fredfyldt Olympos, højt hævet over de sædvanlige intriger og sammensværgelser.

Hverdagen er domineret af ambivalens, og tit er de følelser, vi nærer for andre eller os selv ikke entydige. Vi elsker og hader på engang. Et ikke-ambivalent forhold er et

forhold til et objekt, der udelukkende tilføres enten positiv eller negativ energi. Ifølge Freud er der lyst forbundet med manifestation af såvel aggressive som kærlige følelser. Synet af den dræbte fjendes lig fylder krigeren med lykke. Ambivalens bereder derimod megen smerte, idet den simpelthen forhindrer os i at føle den lyst, der er forbundet med kærlighed og aggression i ren form. En mor elsker sine børn, men de fastlåser hende også og stiller sig hindrende i vejen for hendes personlige vækst på andre områder. Børnene har brug for forældrene, men de begrænser også deres frihed. Er vi ambivalente i vores kærlighed, ønsker vi også at gøre vores elskede fortræd – og martres så af skyldfølelse, er nødt til at glatte ud. Ambivalens er kaos, entropi. Ambivalens er kærlighedsforholdet og de stærke båndes skavank. Venskabet er den eneste form for følelsesmæssig forbindelse mellem mennesker, der ikke er forenelig med ambivalens. Som allerede set kan vi hade den, vi er forelsket i, men ikke vennen. Hvis ambivalente følelser begynder at præge venskabet, dør det. Dette er sandsynligvis grunden til, at venner foretrækker kun at ses engang imellem, når de har lyst, frem for at leve sammen. Et fortsat samliv skaber uvægerligt baggrund for uenighed, nag. Samliv har tendens til at konsolidere et følelsesmæssigt forhold, men skiller også. I mødet med en ven føler vi en intellektuel og følelsesmæssig befrielse. En ven er klar, transparent, ikke dobbelttydig. Mødet med ham er en sigtbarhedens oase i ambivalensens tågeørken. Det er umuligt at leve dag ud og dag ind sammen uden ambivalens. Venskabet er den relation, som har mindst ambivalens, den ligger hverdagens realiteter og afstumpethed fjernest.

En anden følelse, som dominerer hverdagen, er misundelse, som er en af de stærkeste følelser mennesket har. Ønske og misundelse opstår side om side. Ønsket dukker op, fordi en anden ønsker sig den pågældende ting. Misundelse er en blanding af flere ting: af identificering med den anden, af et ønske om at få, hvad han har, og harme over at han ejer noget, vi ikke selv er i besiddelse af. Undertiden kombineret med en følelse af at blive uretfærdigt behandlet og af lyst til at tage den begærede genstand fra den anden, til at gøre ham fortræd. Nogle kan øjeblikkeligt, når de opdager et ønske, de ikke kan få, slå det ud af hovedet og bliver misundelsen kvit, mens andre dyrker begæret, harmen og følelsen af at være forfordelt. Marxismen, som populærideologi betragtes, bygger på denne misundelsens harme. Amerikansk kultur giver også misundelsen gode vækstbetingelser. Misundelse er en lav, pinagtig følelse, som forgifter vort forhold til andre og får os til at lide i stilhed. Den misundelige er lykkelig, når hans medmennesker lider og er ulykkelig, når de har det godt. Misundelse er kærlighedens modpol: at elske vil sige at ville dens andens lykke, at være misundelig at ville hans ulykke. I et kærlighedsforhold lever misundelsen ofte side om side med kærlighed. Der er med andre ord dyb ambivalens tilstede. Forelskelse derimod kender ikke til misundelse. Der kan være had, vrede, et ønske om at tilintetgøre den, man elsker, men ikke genelskes af. Men ikke misundelse. Begge er i hinandens øjne enten en guddom eller en dæmon – guddomme og dæmoner misunder man ikke. Misundelse hører til blandt jævnbyrdige. Lighed er for det primitive samfund en trussel, da alle så vil begære det samme. Det er det moderne samfund, som synger lighedens pris. Venskabet repræsenterer den mest eklatante afvigelse fra den imitative misundelses princip. En vens erfaringer er de eneste, vi virkelig kan bruge til noget. Hvis vi forelsker os i

vores vens udkårne, kan der opstå en meget dramatisk konflikt, idet udbrudsstadiet har faktisk kraft til at opløse alle gamle bånd, i særdeleshed venskabsbånd.

Venskabet afbryder og transcenderer hverdagslivet, som prøver at trænge ind i, og omklamre venskabet, og underkaste det sine regler. Parret er derimod eksklusivt, vil gerne kontrollere alt, levner helst ikke plads for noget andet. Begge parrets medlemmer har imidlertid også venner, deres egne private venner, som ikke også er den andens, og som ikke bare kan videregives, som bekendtskaber kan det. Parrets og hverdagens logik ser dog gerne, at alting deles. Begrebet personlige venner må ikke eksistere: dine venner er mine venner, og mine dine. Mange er ligefrem jaloux på deres elskedes venner. Opleves partnerens nære forhold til en ven som noget, der tages fra dem selv og er tilmed kønnet en trussel, føler de deres kærlighed direkte truet. Disse følelser forstærkes hvis forholdet er svækket og forgiftet af ambivalens. Kærlighed-had eller kærlighed-magt forhold, hvor den elskende er sin elskedes fangevogter indleder ofte en subtil kamp mod venskabet. Der forsøges at slå tvivl mellem vennerne ved hjælp af kritik og bagvaskelse. Men ofte mislykkes den slags destruktive bestræbelser på grund af den bitterhed og misundelse, der tydelig ligger bag. Der skal faktisk stor behændighed til for at sætte en ven i miskredit hos os. Ægtefælden slipper nemt en ondsksfuld eller misundelig bemærkning ud om vennen, og så er vi advaret og kan holde os i alarmberedskab. Venskab er agtelse og respekt, og vi misunder ikke en ven.

Venskab er ofte et fremmedlegeme på en virksomhed, men det har brug for en venskabelig omgangsform. En arbejdsplads er en social struktur, hvor man er et middel, ikke et mål. Chefen har derfor svært ved at være ven med en underordnet, men ikke med sin kunde. Det moderne samfund omformer dyderne til præstationer og idealerne til tjenesteydelser. Den syge har ikke brug for medlidenhed, men for en god læge. Enhver virksomhed kræver af sine medarbejdere, at de lader sig forvandle til funktioner. De sublimeste dyder, idealer og egenskaber fås med andre ord ved at kvæle personlig motivering og overvinde menneskelige væseners luner, ufuldkommenheder og svage punkter. Sidste etape i denne proces er overdragelsen af opgaverne til computeren. Skinsyg kærlighed har brug for den vanskelighed, der står hindrende i vejen for den, og som ved at stå hindrende i vejen for den gør den lidenskabelig, ja selv had gør følelser patetiske, får romantikken til at blomstre.

Forelskelsen finder sit objekt, hvor som helst. Det gør venskabet ikke. Er vi disponerede for en forelskelse, kan en hvilken som helst person bringe os i udbrudsstadiet. Selv det mest tomhjernede og uværdige individ. Når blot vedkommende dukker op i rette øjeblik og teer sig på en nogenlunde hensigtsmæssig måde. Venskab er derimod på udkig efter en ganske bestemt type menneske og opstår ikke, hvis ikke det møder lige netop en sådan type. Meget intelligente, begavede og kunstneriske mennesker kan leve et helt langt liv uden at møde en eneste på deres eget niveau, uden at træffe et menneske som virkelig forstår dem og er i stand til at hjælpe dem. En personlighed som Friedrich Nietzsche har i høj grad lidt under åndelig ensomhed. Kun folk der færdes i samme kredse, taler samme sprog, tilhører samme verden, har en konkret chance for at blive venner. Dette er ligegyldigt for forelskelsen. Verden er fuld af rivalitet, forhindringer, misundelse. Folk går i reglen ikke op i, hvad vi siger, eller forstår os ikke. Længslen

efter en ven er derfor en længsel efter at blive kaldt på, efter at blive forstået. Møder vi et menneske, der kan lære os noget, hjælpe os, er vi lykkelige – men samtidigt bange for ikke selv at have noget at give til gengæld. Gensidighed er derfor en nåde. Det er ved at sætte livet på spil, at man til syvende og sidst finder sin ven.

Livet er præget af en dyb, ubodelig konflikt mellem personliggørelse og anonymitet. Mange venner vælges af mangel på bedre, og fordi de stod og manglede en betroer eller underholder. Hvis vi ikke er blevet valgt ud i kraft af personligt værd, vil vi blive tilsidesat hvis en ægte ven dukker op, og den tidligere ven kan højst forvente en grufuld medlidenhedsakt. "Stakkels fyr, jeg må hellere beholde ham, det er synd andet. Jeg ved heller ikke hvordan jeg skal få sagt til ham, at jeg ikke har mere at bruge ham til". En sådan medlidenhed er det modsatte af værdsættelse, af venskabets prægtige agtelse for den anden.

Mødet er ikke nogen virkelighedsflugt, men at komme til dybere forståelse. Dette kræver, at man kan trække sig tilbage fra mylderet, isolere sig. Venskabets øjeblik ved et party er tidspunktet, hvor de to venner sætter sig hen for sig selv og glemmer resten af selskabet. Venner kender hinandens fejl og svage punkter, og gør hvad de kan for at rette op på dem for på den måde at hjælpe hinanden. Vennen er i realiteten den eneste, der er virkelig objektiv. Hver gang vi foretager os et eller andet exceptionelt, møder vi mistro og manglende forståelse fra omverdenen. Dette er en fast regel. Det kolossalt værdifulde bliver modtaget nøjagtigt lige så køligt som det værdiløse. Samfundet er kun parat til at anerkende, hvad der ligger imellem de to yderpunkter. Selv den man mener burde kunne forstå, hvad det drejer sig om, forstår som regel ingenting, skuffer bare. Alle vil have en blød mellemvare. Det usædvanlige er uforståeligt, virker for u håndgribeligt, tager sig ofte ud som noget, der ligger under grænsen for, hvad der overhovedet kan accepteres. Det guddommelige og det dæmoniske ligger meget tæt på hinanden. Vennen derimod er objektiv, kender den ydre verden, man kan også se det rigtige i det mål vennen har sat sig ved, at det ikke er vanvittigt, hvad han gør. Kun vennen kan hjælpe ved netop at stå med et ben i hver lejr. Kan fortælle hvor vennen tager fejl, men kan også indgive ham nyt mod, når tvivlen nager, og han er allermost nedslået og træt.

Åndelige venskaber kompletterer hver især personlighed, fuldender hver især individualiseringsproces. Venskabet er sig til enhver tid bevidst, hvor utroligt skrøbelig vor indre balance er. Hvad en vens erfaringer angår er vi så tæt på, at vi kan føle dem som erfaringer, vi selv har gjort, og er samtidigt på tilstrækkelig afstand af dem til at kunne vurdere dem objektivt.

En stor del af vores tilværelse former sig, som om den ikke var særlig reel, men en slags quasi-drøm eller quasi-virkelighed. Vi lever på vane og konventioner, på formodninger, meninger, regler for god opførsel, små og store livsløgne. Vi ved ikke engang med sikkerhed, om vi er glade for vores studie/arbejde, og hvad vi skal med vores fremtid, og om vi oprigtigt holder af et menneske. Verden er kun intens og virkelig i få øjeblikke. Fandtes de ikke, var dagligdagen altid den samme, monoton, banal, risikofri, blottet for farer og åbenbaringer. Måske er dyrets liv sådan, eftersom dyret bare følger sin natur, ikke behøver søge den eller konfrontere den. Mennesket derimod har mistet sin natur. Måske er det til syvende og sidst heri, arvesynden

består. Vi mistede den i samme øjeblik, der ved en mutation lagde sig et lag ny hjernebark over de arkaiske hjerner. Tabet af menneskenaturen har gjort os travle med at konstruere en social og kulturel natur, som har noget kunstigt over sig. Heraf uvirkelighedsfølelsen. Vores følelse af at bevæge os i en quasi-drøm eller quasi-virkelighed. Illusionsfølelsen ville vi næppe have, hvis virkeligheden ikke ind imellem gav sig til kende for os, og vores oprindelige natur ikke kom til syne. Dagligdagens overfladiske snak, overflødige forbrug og kværnende TV-apparater, bliver pludselig ligegyldige ved tabet af en ven, eller hvis en dødelig sygdom truer os. Hvis det viser sig at være falsk alarm, er det en benådning, og vi siger at mareridtet er forbi, som om det havde været en ond drøm. Men det passer ikke. Den oplevelse var tværtimod et møde med virkeligheden. Det er her, ligesom i mødet med den sande ven, at vi opdager vores skrøbelighed, tidens værdi. Vi oplevede og fattede den værdighed, alle mennesker, der går det uafvendelige i møde, har. Hverdagen er fuld af tabssituationer. Altid uforudsigelige, altid dramatiske. Vort eget og vore kæres liv hænger konstant i en tynd tråd over intethedens afgrund. Katastrofen kan komme når som helst og uden varsel. Det er her, vi sander, hvem vi elsker betingelsesløst, og hvor uerstatteligt, og uopretteligt, og alt om sig gribende tabet af den ægte ven er.

Sammendrag af F. Alberonis bøger om samme emne